

Forandring

Foto: Brian Karmark

Hvert ord tæller

Marchen Neel Gjertsen, chefredaktør, Jyllands-Posten

Da Rusland angreb Ukraine, udløste det en dominoeffekt af småt og stort. Mange medier i Danmark ændrede stavemåde fra *Kiev* til *Kyiv*. Ikke fordi det i snæver ortografisk forstand var den rette oversættelse. Men fordi det var ukrainernes egen stavemåde. Det hensyn vejede tungt for os i en krigssituation.

Et fundament for den frie verden og for at vinde krigen om værdierne er, at vi bruger vores ord med omhu. Og at vi selv vælger vores ord. Det frie ord må vi værne om og aldrig tage for givet.

Derfor var det forstemmende at bevidne, hvordan den danske regering uden nævneværdige kvababelser så stort på det grundlovssikrede princip om ytringsfrihed i Danmark, da man skulle implementere EU-sanktioner mod Rusland. Ingen sanktion er for hård i kampen mod Putin. Men samtidig bør intet hensyn stå over eller ved siden af vores ytringsfrihed.

Ikke desto mindre nikkede Danmark ja til at forbyde alt russisk indhold fra de to medier Sputnik og RT. Ikke blot ville man sanktionere personkredsen og økonomien bag medierne eller retsforfølge eventuelt ulovligt indhold. Nej, man ville i alle henseender hindre dem i at udkomme. Det er dybt problematisk, fordi man dermed kriminaliserer vejruksigter og kornpriser på linje med ulovligt indhold. Det er censur og en foræring til Putin, der kan legitimere sit jerngreb om russiske medier med henvisning til, at vesten ikke er et hak bedre. Lad ikke krigen koste os mere, end den allerede har gjort. Lad os bekæmpe mørke med lys. Ikke betvivle, men derimod besynge den russiske litteraturs storhed; den har netop kritiseret regimets krige og lidelser. Ikke opgive værdierne, men insistere på dem. Møde lukkethed med åbenhed. Hvert ord tæller. Sjældent har kampen for det frie ord og omhuen i brugen af det været vigtigere. ➡ Side 10

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Leder Christian Munk
leder@modersmaalselskabet.dk
- Viceleder Ulla Weinreich
usw@modersmaalselskabet.dk
- Redaktionssekretær Michael Bach Ipsen
red@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Anne-Marie Ravn Melvang
- Mette Garfield

Suppleanter

- Erik Scherning
- Tijana Vujadinović

Adresse

Modersmål-Selskabet

% Ulla Weinreich

Kørsangervej 12, 1.tv.

DK-2400 København NV

Tlf.: 21 860 864

CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingsservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre.

Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad,

Sprog & Samfund, udkommer fire gange årligt.

Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk er tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk

Ulla Weinreich

Anne-Marie Ravn Melvang

Ansvarshavende redaktør

Michael Bach Ipsen

Tlf.: 40 61 08 58

red@modersmaalselskabet.dk

Layout

Christian Munk

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

Juni 2022 (40. årgang nr. 2)

Forandring

Michael Bach Ipsen, redaktør

Modersmål-Selskabets ledelse kan efter fjerde år i træk med økonomisk fremgang præsentere sorte tal på bundlinjen. Det har været hårdt arbejde, men indsatsen stopper bestemt ikke her.

Efter flere år med faldende indtægter gik formandskabet af i 2019, og året efter – uden varsel – endnu en formand, som tillige var redaktør og sekretær. Et stort tomrum skulle udfyldes, og i en »overgangsperiode« overtog Ulla Weinreich formandsposten, mens undertegnede blev sekretær og redaktør. Sammen med Christian Munk, der begyndte arbejdet i bestyrelsen som næstformand, og Ingrid Carlsen udgjorde vi den daglige ledelse og arbejdede for at få vendt økonomien. Dels udliciterede vi lager og ekspeditioner til Fonden DBK, dels varetog bestyrelsen den resterende administration ulønnet.

Nu er overgangsperioden ovre, men selskabet ledes fortsat af de samme erfarne kræfter. *Formanden* erstattes af en *leder* – et ord, som kort og præcist uden eventuelle konnotationer til et bestemt køn beskriver netop den daglige ledelse. Denne post overtager Christian Munk. Lederens stedfortræder kaldes fremover *viceder*, og funktionen varetages nu af Ulla Weinreich. Min egen rolle som *sekretær* og koordinator af praktiske og redaktionelle aktiviteter bliver nu slået sammen til *redaktionssekretær*.

Sprog & Samfund undergår ligeledes en større forandring. Dette er mit tiende og sidste nummer som ansvarshavende redaktør. Det har været lærerigt og

spændende, og jeg glæder mig til at fortsætte i redaktionen med Christian, Ulla og det nyvalgte bestyrelsesmedlem Anne-Marie under vores nye redaktør, cand.phil. Karsten Skawbo-Jensen, som overtager fra næste nummer. Også vores grafiker, Hanne Grønlund, har fået travlt med andre opgaver, og dette blad er derfor layoutet af Christian Munk.

Dette blad har jeg valgt at tilegne det efter min mening største sprog menneske, som ikke nåede at få Modersmål-Prisen, mens han var i live: Halfdan Rasmussen. Lige fra *Halfdans ABC*, som har gødet min og mange andres interesse for sprog fra tidlig alder, til lige dele fjollet humoristiske og underfundigt gravalvorlige digte for voksne har han skrevet i massevis. Fra hans *Tosserier* (1956) har vi bl.a. *Noget om smartness*:

**Fiskeren Kjeld
fanger blanke makrel
(...)
men rødspætter laver
han rigtignok sel'.
Han putter makrel
i en vridemaskine,
og så blir de brede
og flade og fine.**

Mange af digtene har velfortjent fået plads i *Højskolesangbogen*. Det fortæller Rikke Holm om på side 4–5. Men endnu flere er en optagelse værdig. Et af dem er *Noget om lige og skæve*, som Bjarne Haahr har sat en elegant melodi i A-dur til; og for nylig satte Kristian la Cour med tanke på den tragiske situation i Ukraine smukke toner i D-mol til Halfdans *Fred* fra 1950. Syng med på side 6–7. ■

Halfdan Rasmussen

Rikke Holm, cand.theol. og højskoleforstander

Vi kender nok især Halfdan Rasmussen for børnedigte som *Halfdans ABC* og *Mariehønen Evigglad*. Hans vidunderlige skæve, skøre digte og bogstavrim, som leger med ordene, lydene, rytmen og vores forståelse af dem.

Halfdan Rasmussen er blevet beskrevet som en digter, der »tager ordet på ordet«. Han stiller spørgsmål som: »Hvem opfandt lærken og nattergalen?« – for det er det mest naturlige spørgsmål, ethvert barn kunne stille: Hvem opfandt egentlig dem? Og det er i grunden et af de sværeste spørgsmål, man som voksen kan stilles til regnskab for, for hvilket svar kan jeg give barnet? Det er svært at give et ordentligt svar – for hvad ved jeg egentlig om, hvem der opfandt dyrene – ud over en lang forklaring om evolution, som jeg måske i bund og grund heller ikke helt forstår. Halfdan stiller spørgsmålene som et klogt barn, der undrer sig over livets finurligheder.

Jeg skriver sjove digte

Han svarer ikke altid selv, men hvis han gør, er det ofte med barnets og ordets logik, f.eks. hvad gør de norske nisser, når det blæser koldt fra nord? Så låser de med nissenøgler deres nissenæsebor – selvfølgelig, hvad skulle nisser ellers gøre? Hans bogstavrim ligger nærmest på rygraden hos de fleste, der er vokset op med *Halfdans ABC*: »Bennys bukser brændte, Børge råbte åh ...« – her kan de fleste selv fortsætte, for ordene og bogstavrimene ligger så naturligt i munden. »... Børge havde nemlig Bennys bukser på!«

Halfdan Rasmussen er på den måde folkeligt kendt og anerkendt for sine digte, og han er mest kendt for sine digte for børn og barnlige sjæle. Men han har også skrevet digte for voksne, hvor vi kender ham for den måde, han leger med ord og rim og giver plads til de dobbeltbetydninger, der ofte findes i vores sprog. Om sin digtning skriver han:

**Jeg skriver sjove digte.
Jeg skriver også triste.
De første læser andre folk.
Selv læser jeg de sidste.**

Jeg skriver også triste

Dette lille vers er karakteristisk for ham, for han er kendt og elsket af danskerne for de sjove og underfundige digte. Men det er ikke uden grund, at han skrev, at han selv holdt af at læse de sidste, for hans sind var indimellem mørkt, og han har også skrevet digte om livets mørkere sider. Men disse har ikke haft den samme folkelige gennemslagskraft. I virkeligheden begyndte det med de alvorlige digte. Da han som ung blev en del af kredsen af unge digtere omkring lyriktidsskriftet *Vild Hvede*, skrev han alvorlige og ofte politisk motiverede digte.

Under Anden Verdenskrig engagerede han sig i modstandsbevægelsen og begyndte for alvor at udgive sine digte. Han havde otte digte med i den illegale antologi *Der brænder en ild* (1944) og fik en mindre fængselsdom for sin illegale digtning under krigen. En af sangene i *Højskolesangbogen* (nr. 545) er fra antologien. Teksten beskriver, hvordan verden ville se ud og være at leve i efter krigen; »men det bliver atter stille efter stormen, og det bli'r godt at leve her på ny.« Med sin stille, men præcise stemme beskriver han den angst og utryghed, der er, og de grusomheder, der sker under besættelsesmagten, men han gør det indirekte ved at fremhæve den modsatte tilstand.

Han blev ved med at være politisk aktiv på venstrefløjen hele sit liv. Han var modstander af atomkraft og af EF, som det hed i 1970'erne. I 1981 skrev han

i anledning af Amnesty Internationals 20-års jubilæum sangen *Giv dem himlen tilbage*, som også er med i *Højskolesangbogen* (nr. 209). På samme måde som før digter han venligt, kærligt og fyldt med positive ordbilleder om det liv, som ethvert menneske kan drømme om, hvis man uretfærdigt har mistet sin frihed, f.eks. som politisk fange, der kun har tankens frihed tilbage. Han maler mildt her i første vers, »Giv dem himlen tilbage (...) venlige torve, troskyldige veje og gader (...) som ikke hader«, men ingen kan være i tvivl om tvetydigheden og alt det, vi tager for givet, fordi disse mennesker kun kan eksistere som en drøm.

Rundet af højskolen

Halfdans sociale engagement og indignation havde muligvis rødder tilbage til den opvækst, han selv havde haft i Christianshavns arbejderkvarter. Han fik aldrig selv en formel uddannelse, men havde som ung mange forskellige jobs. Som ung fik han mulighed for at gå på både Roskilde Arbejderhøjskole og Den Internationale Højskole i Helsingør. Det blev afgørende for ham, idet han for alvor blev optaget af litteraturen og begyndte at skrive selv.

Efter højskolen fandt han inspiration, kollegaer og muligheder sammen med de andre i kredsen omkring *Vild Hvede*. Vi kender flere andre digtere, der var med i samme kreds på den tid: Tove Ditlevsen, Piet Hein, Morten Nielsen (der desværre blev likvideret under krigen) og ikke mindst Ester Nagel, som han senere giftede sig med og fik to børn med. Senere blev de skilt, og han giftede sig med Signe Plesner, som havde været gift med hans gode ven og kollega, Benny Andersen. Ægteskabet med Signe holdt livet ud, og venskabet mellem de to digtere holdt faktisk også.

Halfdans digtning holdt også livet ud. Han fandt vej til danskernes hjerter, og for de voksne er det særligt hans *Tosserier*, som vi kender og holder af. De hedder ofte *Noget om ...*, og mange af dem er optaget i *Højskolesangbogen*. Jeg ynder at læse hans tosseri *Noget om at være*, for det indkapsler hans karakteristiske måde at lege med ordene på:

Jeg er mig der er ham der er ham der er mig
og mit jeg det er mig ikke dig.
Hvis en anden var mig ku det godt være dig
der var mig hvis jeg ikke var mig.
Det er klart det er rart jeg gik hen i en fart
og blev ental i første person.
Det er trist for enhver som har fødselsbesvær
og går rundt og er slet ikke noen.

Der er noen der er noen som har glemt hvem de var
skønt de er hvad de var da de kom,
for de kom da de blev hvad de var og de var
hvad de blev, hvis man vender det om.
Men hvis nogen er ingen og ingen er den
som er ufødt og altså fortabt,
kan han ikke så godt kræve livet igen
da han hverken er til eller skabt.

Jeg er glad jeg er mig for hvis ingen var mig
var det slet ikke mig der var glad,
og hvis ingen var glad for at være som jeg
var det trist og jeg ved ikke hvad.
Men såfremt man blir født som en brik i et spil
og Vorherre tar fat på en leg
hvor han spør hvem man syns man bør være og vil,
er det klart jeg vil helst være mig. ■

Fred

Tekst: Halfdan Rasmussen (fra »Forventning«, 1950)

Melodi: Kristian la Cour (2022)

1.-7. Børn med blan-ke øj - ne og mær-ke - li - ge smil, tag min hånd i je-res hånd, og følg mig man-ge mil.

8. Ro-ligt kom-mer søv - nen. I nat-tens støv be - gra - vet skal vi bli - ve mør-ket selv, og him-le - ne og ha - vet.

1. Børn med blanke øjne
og mærkelige smil,
tag min hånd i jeres hånd,
og følg mig mange mil.

2. Ud, hvor himlen vandrer
og træerne blir skov,
ud hvor solen pløjes op
af jorden med en plov.

3. Vi skal møde havet
og gøre fiskedræt
der hvor skyer fanges ind
i store, brune net.

4. Vi skal stå i blæsten
med høje, vilde hår
på en venlig bakketop
hvor travle møller går.

5. Siden skal vi sidde
og være trygge sten
rørt af dug og vandret på
af sjove myreben.

6. Nat skal komme til os
med himlen fuld af æg
og et lille skib af sølv
på horisontens væg.

7. Vejene skal synge
om vore våde sko,
når vi atter vender hjem
og stille går til ro.

8. Roligt kommer søvnen.
I nattens støv begravet
skal vi blive mørket selv,
og himlene og havet. ■

Noget om lige og skæve

Tekst: Halfdan Rasmussen (fra »Tosserier«, 1960)

Melodi: Bjarne Haahr (1991)

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 2/2 time. The melody is simple and folk-like. Chords are indicated above the notes: A, C#m, Hm, E, A, Em/g on the first line, and F#, F#7, Hm, /a, E/g#, /e, A on the second line. The lyrics are written below the notes.

Vor jord be-står af jord i små-par - ti - er, som kal-des sta-ter el-ler ko-lo - ni - er. De
 før-ste har kul-tur og kul-ti - ve - rer de sid-ste til de ik-ke ek-si - ste - rer.

1. Vor jord består af jord i småpartier,
som kaldes stater eller kolonier.
De første har kultur og kultiverer
de sidste til de ikke eksisterer.
2. Hver stat består af folk delt op i klasser:
De rige folk og folkets brede masser,
civilfolk, kvindfolk, fodfolk og soldater,
samt mandfolk, fattigfolk og demokrater.
3. I Danmark lever flere millioner
af verdens bedste mænd og børn og koner,
så resten af den store runde jord, som
de andre folk bebor, er knap så morsom.
4. I Tyskland f.eks. bor de tyske,
som slår på tromme og er meget bryske.
De drikker øl og spiller Kejservalsen,
så alle får en bismarcksklump i halsen.
5. I Frankrig bor de ekvivokke kvinder
samt deres mænd og mændenes veninder,
som frekventerer franske småhoteller,
hvor de benævnes mademoiseller.
6. I England har man tåge, kul og porter,
kaminer, miner, gentlemen og lorder.
Man spiser Bacon, (han var lord bla.)
så folk er kannibalske der i landet.
7. I Rusland lever russiske kosakker,
som ofte taler russisk når de snakker
og sejler rundt på floderne i pramme,
som russerne har bygget til det samme.
8. I U.S.A. er alle lige gæve
og lige lige, bortset fra de skæve,
der siger uh til alt det supermanske
og derfor kaldes uhamerikanske.
9. Her slutter digtet. Er det så mærkværdigt
at digtet slutter nu hvor det er færdigt?
Var andre lande osse værd at gæste?
Hvorfor? Vi ved jo dog vi er de bedste! ■

En husfred

Anne Kristine Rønn Olesen, stud.mag. i litteraturvidenskab

Brevvekslingen mellem Tove Ditlevsen og Ester Nagel rummer et intimt indblik i de to forfatteres liv og hverdag, der dannede rammen for deres skriftlige produktion. Brevenes emner er stadig meget aktuelle, da de melder sig ind i den feministiske debat og er med til at belyse, *hvorfor* ligestilling er så vigtig.

Bogen er en genudgivelse af den for længst udsolgte *Husmor og Skribøse* fra 1986, og bogens indhold bliver beskrevet som en brevveksling om »stort og småt fra dagligdagen« eller »små hverdagsproblemer«, som det står i bogens egen indledning. En uheldig bagatellisering, da der i disse breve er mange overvejelser om livets udfoldelse, en konstant kamp mellem at være mor og kunstner, om at få tingene til at hænge sammen, en gennemtrængende ulighed mellem kønnenes pligter i hjemmet og det, der synes allervigtigst i brevene: at få lov til at skrive. Skriften her er ikke præget af den store geniale inspiration, den klassiske diskurs om kunstnertilværelsen. Den er deres arbejde og levebrød. Brevvekslingen er fra perioden mellem 1942 og 1970.

»Hjemlig hygge«

Det unikke ved brevformen er, at der skrives tydeligt til en modtager, så afstanden mellem forfatter og læser mindskes. Tove skriver til Ester om den ensomhed, hun oplever i ægteskabet med Victor Andreassen (hendes fjerde og sidste mand, *red.*), og hvordan hendes rolle som husmor gentagne gange slår fejl. Fortroligheden i venskabet mellem Tove og Ester gør, at denne ensomhed og længslen efter et friere liv

stråler ud fra siderne af den ærlighed, den beskrives med. Frustrationen om ikke at være i stand til at skabe »hjemlig hygge« er et tilbagevendende tema mellem de to kvinder. Meget symbolsk beskriver Tove sin uegnethed til at holde planter i live, en husfred mere præcist, mens Ester skriver om fremgangen i dyrkningen af sin have. En metafor for den ægte-skabelige lykke? Selvom der er mange udfordringer og sommetider et underliggende kaos, er humoren og de sproglige finurligheder centrale og måske endda en måde at bearbejde bekymringerne på. Det er fængende og fornøjeligt at læse, og man fornemmer forankringen i deres fælles sproglige interesse.

Ester Nagel Rasmussen

Ester Nagel var i mange år gift med Halfdan Rasmussen. Hans anerkendelse som digter har i eftertiden ikke været til hendes fordel, da hun på trods af et ret stort forfatterskab er gledet ud af den danske litteraturhistorie. Mon denne genudgivelse kan være med til at ændre på det? Ester og Tove bliver i brevvekslingen ved med at opmuntre hinandens skrivning og finder også inspiration fra emner, der tages op i brevene, f.eks. om opvask, der senere bliver til essayet *Flugten fra opvasken* af Tove Ditlevsen. Ester Nagel var desuden meget politisk engageret, i modsætning til Tove, og især i kvindefrigørelsen. Hun drog bl.a. rundt i Danmark og holdt foredrag.

Bogen indbyder til samtale om (de aldrig irrelevante) emner som kvinders pligter i hjemmet, moderskabet i forhold til arbejde, arbejdets værdi og rettigheder. ■

Tove Ditlevsen og Ester Nagel:
Tove og Ester – En brevveksling.
Hørsholm: Mikrobe, 2022.
ISBN 978-87-972549-4-3.
288 sider. 225 kr.

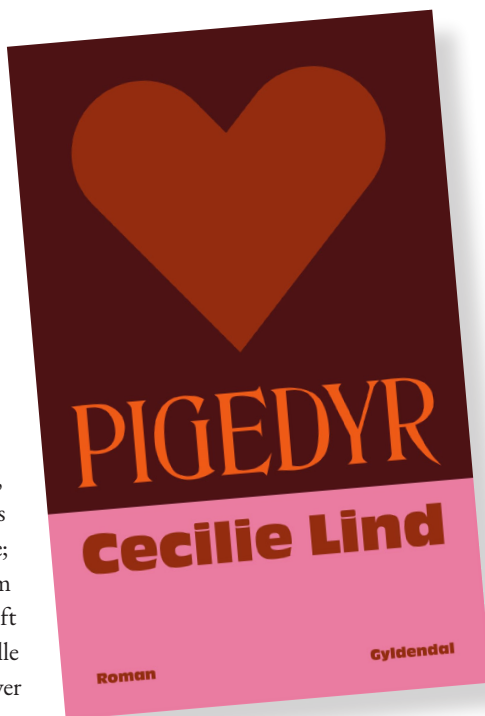
Cecilie Lind udfordrer atter sine læsere

Carl Jørgen Nielsen, cand.mag. i dansk og engelsk, fhv. gymnasielektor

Cecilie Linds niende udgivelse, romanen *Pigedyr*, er en umiddelbart udfordrende bog. Den skildrer pigen Sara og hendes ungdomsliv, fra hun er i konfirmationsalderen, til hun bliver gift kort efter sin studentereksamen. Hun er underlagt modne mænds lyst til ungt kød. Præsten, der konfirmerer hende; dansklæreren, der gennemgår Piet Heins digt *Pigedyret* for hende; og veninden Rosas far, som hun ender med at blive gift med. De udnytter hende alle groft seksuelt og går langt over stregen, faktisk kriminelt over stregen i betragtning af hendes unge alder. Men hun opfatter sig ikke kun som et offer. Hun er også fascineret af den magt, som hun, gennem sin krop, har til at lokke de erfarne mænd ud, hvor de ikke kan bunde. Det handler om både magt og afmagt.

Det er ikke et let ungpigeligiv, der skildres i romanen. Sara føler sig ganske vist fri som katten og »ville spinde hvis jeg kunne«, men også bundet som en dukke: »Jeg er min egen dukke. Og jeg er hendes dukkefører.« Der er ingen lette løsninger for Sara. Hun ender i anoreksien og en evig sult efter at være sig selv og få kontrol over sit liv.

Romanen slutter med en efterskrift, hvori Sara beskriver sin situation som trediveårig. Hun bor sammen med den lidt ældre og dominerende Monika, »min klamme velgører«. Et sted beskriver hun,

Cecilie Lind: *Pigedyr*.
København: Gyldendal, 2022.
ISBN 978-87-02-31560-8.
184 sider. 200 kr.

hvordan hun slår Monika ihjel for straks derefter at afsløre det som noget, hun bare forestiller sig. Er det så en nøgle til romanen som helhed? Er det, som Sara oplever, ikke noget, hun oplever i sin virkelighed, men i sin fantasi? Hvad er virkeligt, og hvad er indbildt? Det er svært at vide. Men det vil ikke være første gang, at Cecilie Lind trækker tæppet væk under sin læser. Hun er ikke for fastholdere. Og det er

det, som kan gøre det til en interessant

udfordring at læse hende.

Cecilie Lind fik Modersmål-Prisen i 2020. I begyndelsen fremhæves hendes særlige stil og vilje til sprogligt at gå egne veje, bl.a. med frie associationsforløb, en usædvanlig sætningsbygning og en særpræget tegnsætning. Den nye bog er sprogligt-stilistisk noget anderledes. Mere enkel og med en mere hverdagsnær tone. Der er ingen balstyriske brud med normalsproget. Fremstillingen består hovedsagelig af korte konstateringer. Gennemgående ret enkle og ligefremme vekslende med dunkelt smukke formuleringer som »Solen vil smelte. Ilden vil slikke.« – Det, der fortælles om i bogen, kan måske nok virke lidt ubehageligt, men måden, det gøres på, gør læseoplevelsen til noget særligt. Cecilie Linds roman er en både rå og smuk bog. ■

Fra Kiev til Kyiv via Kyjiv

Mads Büchert Eskildsen, studielektor på Københavns Universitet og cand.mag. i russisk

Efter Ruslands krig mod Ukraine er flere medier gået væk fra at translitterere ukrainske sted- og personnavne til dansk via russisk. Dette har ført til en diskussion af, hvordan ukrainske navne bør og kan gengives på dansk.

De kyrilliske alfabeter bruges af mange sprog, og for hvert af disse sprog findes der mere eller mindre objektive kriterier for translitteration til dansk. I kølvandet på Ruslands brutale

angrebskrig mod Ukraine går medier og offentlige institutioner i stadigt stigende grad over til at translitterere ukrainske propriæ direkte fra den ukrainske version af det kyrilliske alfabet, i stedet for – som tidligere – fra den russiske version. Langt de fleste medier skriver således ikke længere »Vladimir Zelenskij« efter russisk forbillede, men »Volodymyr Zelenskij«. Toponymerne *Lugansk*, *Lvov* og *Kiev* bliver af samme grund nu gengivet med »Luhansk«, »Lviv« og »Kyiv«. Eller »Kyjiv«. For translitteration er ikke så simpelt endda, og en del af diskussionen skyldes muligvis en vis grad af sammenblanding af begreberne *translitteration* og *transskription*.

Lugansk, Lvov og Kiev hedder nu Luhansk, Lviv og – måske – Kyiv

TRANSLITTERATION handler om at overføre bogstavtegnene fra ét alfabet til et andet uden smålig skelen til den lydige side af sproget. Der er med andre ord tale om et rent grafisk anliggende, som kan resultere i stavemåder, der subjektivt måske ser mærkelige ud. Objektivt kan det imidlertid være problematisk at skelne mellem »pæne« og »grimme« former. Fordelen ved den »rene« translitteration er, at man tegn for tegn kan føre den translittererede form tilbage til den oprindelige form.

TRANSSKRPTION er (et forsøg på) at gengive lydene i ét sprog med bogstaverne i alfabetet på et andet sprog eller ved hjælp af specialtegn som dem, vi kender fra f.eks. IPA (det internationale fonetiske alfabet). Når man gengiver propriæ, supplerer translitteration og transskription ofte hinanden, men vægtes også forskelligt i omskrivningsprocessen. Dette kan medføre både saglige og følelsesladede diskussioner, som vi kender det fra »majonæsekrigen«, der var en reel debat om translitteration versus transskription, blandet med følelser og en knivspids purisme.

Objektivt findes der ikke »pæne« og »grimme« former

Ukraines hovedstad staves på ukrainsk »Київ«. Ifølge de objektive kriterier for translitteration fra ukrainsk til dansk bør bynavnet gengives med *Kyjiv*, jf. skemaet på modsatte side. Dansk Sprognævn anbefaler imidlertid formen *Kyiv* (dog uden at fraråde *Kyjiv*), og reglerne for translitteration står da heller ikke mejslet i granit. Også andre kriterier spiller ind, som f.eks. en visuel og eufonisk vurdering af udseende og klang, idet en vellykket translitteration skal fungere på målsproget. Måske synes man, at et *j* mellem de to vokaltegn i formen *Kyjiv* ser underligt ud, og det ændrer heller ikke nævneværdigt ved, hvordan man udtaler ordet. Et *j* mellem to vokaltegn lader dog ikke til at være et problem

Kyjiv
Київ
Kyiv
Kiev

Lugansk
Луганськ
Luhansk

Den ukrainske version af det kyrilliske alfabet

Der er angivet tegn og grov lydskrift (uden hensyntagen til eventuelle allofoner) samt den anbefalede translitteration.

Lvov
Львів
Lviv

Odesa
Одеса
Odessa

på dansk, når det handler om at translitterere fysikeren Mendelev eller forfatteren Dostojevskij. Som eksemplerne viser, kan det være vanskeligt at anvende én strategi for gengivelse af navne, selv i næsten identiske tilfælde.

Alternativt kan man prøve at skele til traditionelle stavemåder. I tilfældet *Kyiv/Ky- jiv* er der dog endnu ikke nogen etableret norm på dansk; kun den »russiske« form *Kiev* har indtil for nylig haft status af officiel stavemåde.

Reglerne for translitteration står ikke mejslet i granit

Hvorfor vælger flere medier så at gengive »Київ« med *Kyiv*? Der lader til at være et ønske om at supplere translitterationen med kriterier, der giver god visuel og fonetisk mening. Den utilsigtede konsekvens af denne tilgang er imidlertid, at denne form

Tegn	Lyd	Translitteration
А а	а	a
Б б	b	b
В в	v	v
Г г	h	h
Ґ ґ	g	g
Д д	d	d
Е е	ε	e
Є є	jε	je
Ж ж	ʒ	zj
З з	z	z
И и	ɪ	y
І і	i	i
Ї ї	ji	ji
Й й	j	j
К к	k	k
Л л	l	l
М м	m	m

Tegn	Lyd	Translitteration
Н н	n	n
О о	ɔ	o
П п	p	p
Р р	r	r
С с	s	s
Т т	t	t
У у	u	u
Ф ф	f	f
Х х	x	kh
Ц ц	ts	ts
Ч ч	tʃ	tj
Ш ш	ʃ	sj
Щ щ	ʃtʃ	sjtj
Ь ь*		
Ю ю	ju	ju
Я я	ja	ja

* ь angiver palatalisering af den foregående konsonant og translittereres sammen med denne som konsonant + j, f.eks. нього → *njoho*.

kommer til at afspejle den engelske måde at translitterere på (ligesom i øvrigt også formerne *Mendelev* og *Dostoevsky*). Diskussionen om den ene eller den anden form handler et langt stykke hen ad vejen om, at gengivelse af udenlandske proprier – og især stednavne – sjældent er helt konsekvent. Man kan foreløbigt konkludere, at de objektive kriterier for translitteration af og til kommer til kort rent subjektivt, og at inddragelsen af supplerende kriterier kan føre til utilsigtede konsekvenser. Derfor må man tage stilling i hvert enkelt tilfælde og anvende funktionelle kriterier, der fungerer på målsproget. ■

Kunsten i det danske sprog

Ulla Weinreich & Michael Bach Ipsen

Da Sprog & Samfund mødte Ghita Nørby for at tale om ordblindhed (se nr. 2022/1), fortsatte modtageren af Modersmål-Prisen 1998 med at tale om det danske sprog og sin kærlighed til det.

Ghita, fordi du med din udtale og din tale-kunst får teksterne til at leve og udvider vores horisont, har du fået Modersmål-prisen 1998.

Det er jeg også glad for og stolt af, det er jeg virkelig. Det mest ærgerlige er, at der ikke er nogen, der synes, de skal lære det. Det kan godt gøre mig ked af det en gang imellem. Det bliver så fladt, synes jeg.

Sproget er ved at gå i stykker. Jeg synes, det er så forfærdeligt, men jeg er for gammel. Der er ingen, der gider at høre på mig, så jeg kan ikke gøre noget som helst. *Ældrebyrden* kalder de det ikke mere, trods alt. Men der er stadig en kynisk indstilling til ældre mennesker. Vi bliver behandlet som i en kasse, og vi er jo bestemt ikke ens. Vi er individer hver især. *Individualitet* tror jeg ikke, der er mange, der kan stave til i dag.

Det er jo netop ikke et skældsord.

Nej, men pga. systemet bliver vi lavet ens. Jeg hader det som pesten, og jeg skælder ud, hvor jeg kan komme til. Jeg holder så forfærdelig meget af det danske sprog, men jeg kan næsten ikke holde ud at høre det en gang imellem. Jeg gør mig umage for ikke at være en sur gammel kone, men det er altså ærgerligt. *Fremadrettet* giver mig så mange udslæt, og dét er gået ind i sproget. Det kan du ikke få væk.

Vi har jo et dejligt sprog. Det er svært at lære for andre, det ser vi mange eksempler på. Men jeg elsker det danske sprog.

Men der er stadig en kynisk indstilling til ældre mennesker. Vi bliver behandlet som i en kasse, og vi er jo bestemt ikke ens. Vi er individer hver især.

Ghita Nørby

Og så er der det helt nye sprog, som ganske unge mennesker taler med hinanden. Jeg forstår det ikke. Det har også andre begreber, lyde og ord, det er noget helt andet. Jeg har en mægtig god ven, Preben Kristensens mand, Søren Hedegaard. Han kan tale det sprog. Jeg var henne hos dem forleden dag og sagde: »Kan du ikke lære mig det? Jeg vil så gerne.« Jeg kan ikke få det ind i mit hoved. Det er så fremmed.

Udtale

Jeg ved ikke, hvor det går hen, men jeg tror ikke, vi kan hamle op med det. F.eks. spillede Preben Kristensen *Ordet* (skuespil af Kaj Munk, red.) i en forestilling; men han kæmpede med nogle unge skuespillere. Han sagde: »Det hedder ikke *hære*. Det hedder *Herre*.« Men de kunne ikke høre det. De kan simpelt hen ikke sige det. De kan ikke høre forskel. Og det er jo trist.

Der er også *kraft* og *kræft*. Den distinktion er ødelagt for 1000 år siden. *Kræft*, der er jo ingen, der har den æ-lyd i ordet længere. Den er slet ikke kruknet.

Det er bare forskellen på *kræft* og *kraft*. Hvorfor skulle man ikke bevare den? De kan ikke sige det i radioen. Det kan de ikke mere.

Hvad skal vi gøre?

Der er ingen, der lærer sproget mere, for alle babyer får stukket en mobil i hånden. Noget af det triste-
ste, jeg ved, er, når der kommer en

yndig klapvogn med et lille barn i, som kikker op på sin far og mor, og de går med hovedet ned i telefonen.

Det helt nye sprog, som ganske unge mennesker taler med hinanden. Jeg forstår det ikke. (...) Det er så fremmed.

Ghita Nørby

Der er ingen, der fortæller: »Se, der er en fugl, der er et blad, der kommer en vintergæk.« Hvad skal de børn gøre? Jeg prøver virkelig at gøre mig umage for ikke at blive sur, men jeg er lige ved det! Jeg ved ikke, om forældrene kender deres børn i dag, de afleverer dem klokken syv og henter dem klokken sytten. Det er verdens udvikling, desværre. Det giver nogle mærkelige mennesker. Medmindre der findes nogle vidunderlige pædagoger. Det kan betyde meget.

Hvordan man bruger sproget?

Ja. Jeg hører bl.a. Adrian Hughes: *Klog på sprog*. Jeg må sige, de er meget sjove. Jeg tænker kun på: Det er dog ikke blevet strøget. De stryger efterhånden alt. F.eks. holdt jeg så meget af Kurt Strand. Formidabelt god. Glimrende tale og sprog og klang. Men væk er han!

Til gengæld er der en radioserie, hvor man kan ringe ind og fortælle som sine hemmeligheder (karakteret): »I kan tro, vi skal nok beholde jeres hemmelighed.« Det er *radio*! Det er fuldstændig vanvittigt! Og folk ringer gerne ind og fortæller, at de lige har slået deres mor ihjel, eller hvad hemmeligheden nu er. Det er så fordummende. Man har aldrig hørt noget lignende!

Men der er ikke noget, der bedder radioteater eller tv-teater mere.

Nej. Vi spillede både klassikere, Panduro og ny dramatik.

Sprog er kunst

Nu holder jeg så forfærdelig meget af Mads Mikkelsen, men det var ham, vi i gamle dage altid kaldte for

☛ *mumleren.* For du kan sidde og tale med ham, og vi kan forstå alt, hvad han siger. Men i det øjeblik, der står et kamera foran ham, så mumler han. Hvordan kan det være? En skuespiller er lavet til at fortælle en historie, og historier skal helst forstås, ellers er der ikke nogen historie. Det er jo logisk! Så hvorfor stå der og mumle? Jeg kan ikke lave det om, jeg kan bare konstatere det.

Nogen vil måske indvende, at det ikke lyder naturligt, hvis det ikke lyder som almindelig tale?

Og hvad er nu det for noget sludder, skal det ikke være kunst? Det skal ikke være natur. Min hund er en hund, det er natur. Men det, jeg laver, er fiktion. Det er aldrig nogensinde natur. Det mærkelige ved det er, at Shakespeare har faktisk sat et punktum. »Så er historien ude,« som H. C. Andersen siger, færdig! Og den begynder der, og så slutter den der. Den fortsætter ikke, så de går rundt og er fjogede. Jeg har slået mange folk ihjel i skuespil, men jeg går da ikke ud og slår folk ihjel i virkeligheden!

Det er i hvert fald en fornøjelse at opleve dig som sprogmenneske med din flotte udtale.

Jeg bliver f.eks. brugt meget i tegnefilm. Jeg kan være en sten eller en papegøje, en gammel mormor. Jeg er ikke den mest brugte, men jeg elsker det. Du prøver på at lægge en stemme til et eller andet, og så bliver det sendt over til Disney, og så godkender de eller godkender ikke. Jeg synes, det er så skægt at speake eller tale noget ind. Og jeg synes ikke, jeg taler et un-

derligt, patetisk dansk.

Nej, bestemt ikke, men meget klart, og man kan høre hvert eneste ord.

Ellers kan du ikke læse H. C. Andersen op! Hvordan skal de unge skuespillere nogensinde lære at tale en aleksandriner? Det *kan* de ikke. For de *kan* ikke sproget, derfor vil de aldrig kunne finde et spillesprog, som er i aleksandrinerne, endsige blankvers. Shakespeare skriver meget blankvers. Og hvis det er der, så stryger de det rask væk. De respekterer det overhovedet ikke mere.

Jeg ville aldrig sige nej, hvis de ringede ude fra Skolen for Scenekunst. Så ville jeg da med glæde gå ud en gang om ugen eller hver 14. dag og fortælle om det danske sprog og sige: »Prøv at læse det der eventyr af H. C. Andersen. Sproget er ikke en fjende, det er en ven!«

Jeg har stået på en scene i 60 år. Teaterarbejdet er det mest krævende fysiske arbejde inden for min

branche. Det er meget, meget hårdt. Det er en anden indstilling. For mig har det kostet livet. Sådan er jeg indrettet, og jeg betaler min pris for det. Men i dag, når du går i teatret, kommer det ikke ud over rampen. Du kan jo ikke mærke ... jo, en gang imellem, men det er sjældent, synes jeg. Jeg holder meget af mine kolleger, det gør jeg virkelig, men ... Jeg var i Betty Nansen Teatret forleden aften. Nej altså! Jeg går ikke i teatret mere. Det gør jeg ikke!

Vi takker dig for samtalen og glæder os til nye oplevelser med din kunst. ■

Tolerance

Hans Jacob Iversen

Har du vrøvl med leddene, så prøv naturmetoden nedenfor. Den svenske sanger Victor Leksell skriver i sin tekst *Svåg* fra 2020 følgende:

**Men jag kan inte va i samma rum som dig
Utan att jag tappar andan.
Och varje gång du ser på mig
Känns som att mitt hjärta stannar.**

Bemærk de to ledsætninger med dobbeltkonjunktioner, *Utan att* og *som att*. Også den norske oversættelse har dobbeltkonjunktioner på dette sted i strofen. Fordi at det er poesi, er teksten talesprogsnær og musikalsk styret, hvilket jo i det hele taget gælder for mundtlig kommunikation, også når at den er nedskrevet.

Revselse og frisind

Med jævne mellemrum genopstår meningstræfninger om konjunktioner som ledsætningsindledere. Positionerne spænder fra fejlfinderrigorisme, der baserer sig på skriftsprogsorden, til frisind, bestemt af talesprogets uorden, over mellempositioner af tålsomhed, begrundet med en krænkelsesregel som kan læses moralsk eller ironisk: »Men vil man undgå vrøvl med aggressive pedanter, er det en god ide at nøjes med *fordi*« (EH i *mål + mæle* 22:4 18). Vrøvl om forbinde handler om hvor mange bindeord sproget tåler efter hinanden, hvor startkommaet skal stå i ledforbindelsen, om ordredundans af *at*'er og omsiggribende udvanding og sølle ordforråd. Endvidere jammer over uvidenhed om skriftsprogets grammatik.

Der revses over kardinalbrøleren *fordi at*: »[F]aktum er altså, at de to underordnende konjunktioner (bindeord) ikke må sammenføjes på *nudansk*« (*Sprog & Samfund* 2021/3 s. 18). Denne strenge, skriftsproglige regel, herefter benævnt *reglen*, er ikke det rene vrøvl, for så vidt som at den vil forsvare spro-

get mod underlødigheder og fejl. Men den hviler selv på en sprogteori der sparer sig for sproghistorisk og grammatisk kendskab, og som viger tilbage for at anlægge et talesprogs- og et musikalsk synspunkt på sprogets kilde og natur.

Sproghistorie og prosodi

Bedømmelsen af sprogbrug sker bedst med en uvidet sprogteori der omfatter sprogets kommunikationsbetingede modsigelser, forsoner dem i en enhed af højere orden uden at hælde dem ud i uvidenhedens mørke. Indrømmet: Der er en modsigelse i at bruge *at* som overflødig andenkonjunktion; men hvor skadelig er den?

Ud fra et talesprogs-, et kommunikations- og et musikalsk synspunkt giver det dumme *at* en pause til vejrtrækning eller omtanke, svarende til et *øh*. *Fordi at* er hverken en fejl eller et problem. Kun for en streng målestok der sparer sig for sproghistorisk viden. Den ser rødt fordi at den søger efter fejl der truer dens stivnede stilling. En historisk og musikalsk beriget sprogteori tåler modsigelser og pleonasmer. For sproget udvikler sig ikke kun efter stramme skriftsprogslove.

Tolerance er sandhedens og frihedens vej i sprogrigtighedsspørgsmål fordi at den forudsætter en udbygget, flerdimensional sprogteori. Problemerne og vrøvlet om konjunktionsrækker opstår hvor man alene ser på ordklasser i kommunikationen. Det fører til den vildfarelse at ledsætninger kun indledes med konjunktioner, at der ikke må stå to konjunktioner i række og at led- og feltfunktioner ignoreres. Viden om sproghistoriske kendsgerninger og sans for sprogets rytmiske kilde i krop, puls og åndedræt befrier for vrøvl og modsigelser ved at løfte dem til

- et syntaktisk niveau af højere orden.

*uden at... efter at... så at...
på grund af at... fordi at... til trods for at...
for at... idet at...
for så vidt som at...*

Konkrete eksempler

To konjunktioner i række, hvor den ene er sideordnende, går uden videre. Det er underordningskonjunktionerne der volder kvaler. I hensigtssætninger med *for at* er dobbeltkonjunktion påkrævet; den er en ledfunktion der gør reglen ovenfor falsk. Og det gør jo ondt at sproget har større autoritet end røgterren. Hvis ikke andre steder, kan man hente hjælp i nabosprogene svensk og norsk og således gøre opdagelser om sprog som åbent, levende, kropsligt, rytmisk og skabende.

Herefter må man spørge: Skal man bekæmpe og afskaffe sætninger som »han kommer ikke uden at vi beder ham«? Og må man ikke sige »han trådte ind i stuen idet at telefonen ringede« og »hvis at de i det hele taget kommer«? Og hvad med dobbeltkonjunktionen i »hun havde ikke slået sig mere end at hun kunne gå hjem« og »man måtte ikke være med undtagen hvis man havde et coronapas«?

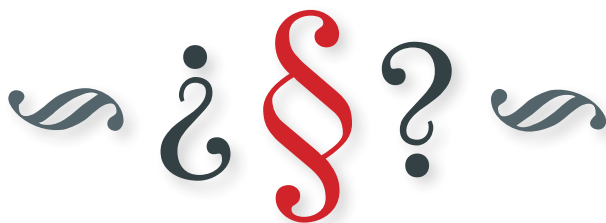
Skal man følge reglen, må man også forbyde sætninger med *efter at* som »han kom efter at jeg var rejst« og følgesætninger som »vis mig det så at jeg herefter husker det«. Hertil kommer at der er mange eksempler på flerleddede konjunktioner som viser reglens fattigdom: *Så længe som, så ofte som, så snart som, når som helst, på grund af at, hvad enten (...) eller, til trods for at, således at, så sandt som at, for så vidt som at*. Flere ordklasser indgår i disse konjunktioner: adverbier, præpositioner, konjunktioner og partiklen *at*, alle med ledopgaver i syntaksen. Man må slutte at reglen er for stram, ligesom hvis nogen går i for små sko. Autoriteten er ikke i reglen, men hos sprogburgerne.

En hegelsk udvej

Sprogstrammere har i og for sig et godt projekt, de holder af sproget og forsvarer det mod underlødigheder og pomp. Men den defensive position er utilstrækkelig og må for sprogets udviklings skyld suppleres med viden om sproghistorie, nabosprog, grammatik, kommunikationsarter og sprogets musikalsk-rytmiske kilde i krop, åndedræt og puls. Et sådant kendskab giver rummelighed og overskud til at tåle at fejl og redundant ordbrug er nyttige momenter i en differentieret kommunikation af højere orden, som kun ydes retfærdighed med en flerdimensional sprogteori.

Hvis det er rigtigt at sproget er en levende organisme der har substans fælles med hjerte og tanke, så må den relevante sprogteori selv være så bevægelig at den kan opfange modsigelsen mellem de to kilder. Erkendelsen er selvbevægende og gør det nødvendige ved sprogburgeren og skulle gerne gøre det samme ved sprogrevseren. Hør hvordan:

At vide handler om gradvis at erkende, og erkendelse handler om at vide stadig mere, end man (individet, kulturen, ånden) vidste på et givet tidligere tidspunkt. Men progressionen i viden rummer også en glemsel af, hvad man før vidste, ligesom det handler om, at en given

viden i en bestemt fase inkluderer noget andet, der ikke vides, eller foregriber noget, der endnu ikke træder frem. At tænke en ting betyder også at tænke noget andet end denne ting. At glemme og at forglemme sig er en vej til indsigt. At være på vildveje er også at være på vej. Ikke at vide er et aspekt af viden. En viden, der omvendt mener at kunne rense sig for uvidenhed, er således netop uvidende – men netop derved alligevel, forunderligt nok, en skikkelse (eller et aspekt) på åndens vej mod absolut viden. Der er intet udenfor, alt er inklusive, det hele handler om hvorledes.

(G. W. F. Hegel, *Åndens fænomenologi*, Gyldendal, 2005, s. XXVIII).

Når man bedømmer sprogbrug, kommer man i klemme hvis man alene tænker i ordklasser og finder fred i skriftsprogsregler. For så er der, som vist, forbud mod visse sætninger. Hvad er det for en fred? Den er eksklusiv og selvmodsigende. For at løse de problemer man får ved alene at bedømme sprogbrug med ordklasser, foreslås her en hegelsk udvej, nemlig at løfte betragtningen fra ordklasser til ledfunktioner. Ved at man således taler

syntaktisk om konjunktionerne, forsvinder problemerne med dobbeltkonjunktion, med adverbier og præpositioner i forbinderfunktion, med startkommaets plads i k-leddet, jf. *Retskrivningsordbogen*

§ 50, 2012, og sproget udfolder sig med plads til både tanke og hjerte. ■

Filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Portræt: Sofie Holm Larsen, Informations Forlag.

Sådan udvikler børn sig skriftsprogligt

Jeppé Bundsgaard, Jesper Bremholm & Kristine Kabel

Banebrydende indsigter i børns tidlige skriftsproglige udvikling er resultatet af et forskningssamarbejde mellem DPU (Aarhus Universitet), DTU, Nationalt Viden-center for Læsning og virksomheden WriteReader.

Skrivning er meget mere end stavning, men forskningen har mest haft fokus på hvordan elever udvikler deres færdigheder i at stave. I ATEL-projektet er det lykkedes at komme meget dybere ned i forståelsen af hvordan elever udvikler sig som skrivere fra de første forsøg med at sætte bogstaver sammen til ord, til de skriver forholdsvis avancerede tekster om kæledyr, fantasivæsener og følelser. Projektet har fået adgang til mere end 50.000 tekster skrevet på computer af børn i 0.-2. klasse.

Teksterne er skrevet med computerprogrammet *Skriv og læs* som udvikles af firmaet WriteReader. Programmet bygger på en aktuel skriveforsknings-teori om at det er vigtigt for børnene at få skrevet meget om mange emner der ligger dem på sinde, og at den formelle korrekthed nok er væsentlig at nå frem til, men at den ikke må stå i vejen for elevernes erfaringer med alle de andre aspekter af at skrive – fra fokus på målgruppe og genre til opmærksomhed på stil og struktur.

»Børneskrivning« er et springbræt til »voksenskrivning«

I *Skriv og læs* skriver børnene derfor det der kaldes »børneskrivning« som ikke nødvendigvis er ortografisk korrekt. I stedet for at rette børnenes skrift til ortografisk korrekt sprog kan den voksne skrive samme tekst i et felt neden under børnenes tekstfelt, men korrekt som »voksenskrivning«. Børnene oplever derved at den voksne har respekt og interesse for deres tekster, samtidig med at de får mulighed for selv at opdage og undersøge forskellene på de voksnes version af teksten og deres egen. Efterhånden som de opdager de voksnes måder at stave på, kan

de selv begynde at bruge disse, og den voksne kan tale med barnet om hvorfor der er forskel på de to versioner, og hvad barnet kan gøre for at skrive mere som den voksne.

Teksterne er således fulde af liv og børneinteresser og genuine udtryk for hvad børn i den alder gerne vil skrive. De er samtidig til at læse fordi de voksne omkring barnet har »oversat« noget der indimellem er svært forståeligt, til voksensprog. Det er disse tekster som vi har fået adgang til i ATEL-projektet og har kunnet analysere ud fra forskningsinteresser der bl.a. omhandlede spørgsmål om hvad der kendetegner elevers typiske udviklingsvej fra skriblerier til avancerede tekster, hvor stor spredning der er mellem elevernes skrivekompetencer i en typisk 0., 1. og 2. klasse, og hvordan læreren kan give eleverne vejledning og feedback på det de skriver.

Stor variation stiller krav til lærerne

ATEL-projektet har netop udgivet tre artikler i tidsskriftet *Writing & Pedagogy* som præsenterer analyserammen, analysemetoden og resultaterne. Såvel analyseramme som -metode er nyskabelser inden for forskningsfeltet og har allerede påkaldt sig megen opmærksomhed internationalt. Resultaterne viser at det er muligt at beskrive en typisk skriveudvikling for elever i 0.-2. klasse. Derudover er et af de meget interessante resultater at der er stor forskel på i hvilken takt eleverne udvikler deres skrivekompetencer. Således vil en lærer i en typisk 0. klasse have elever der er helt nybegyndere, siddende ved siden af andre elever der skriver på niveau med en gennemsnitlig elev i 2. klasse. Og læreren i 2. klasse vil tilsvarende have elever der skriver på

I stedet for at rette børnenes skrift til ortografisk korrekt sprog kan den voksne skrive samme tekst i et felt neden under børnenes tekstfelt, men korrekt som »voksenskrivning«.

niveau med elever i 1. eller sågar 0. klasse, og sandsynligvis også elever der skriver som den gennemsnitlige elev i 4. klasse.

Det stiller enorme krav til lærerens evner til at differentiere sin vejledning og feedback til de forskellige elever. En umiddelbar løsning på det problem kunne være at opdele eleverne i grupper og give dem forskellige opgaver og undervisning – det kalder man *ydre differentiering*, men det fører mange dårlige ting med sig særligt i forhold til stigmatisering og fastholdelse af de »dårligere« elever, der har en tendens til at blive undervist på lavere niveau end de egentlig kunne håndtere. Derfor er det bedst hvis læreren kan holde eleverne i samme rum og undervise dem i det samme, men give dem udfordringer der passer til hvor de er i deres udviklingsproces. Det kalder man *indre differentiering*.

Software hjælper læreren med at afdække elevens behov

Det er meget svært at være lærer i sådan en situation,

for det kræver at man læser og analyserer elevernes tekster grundigt og reflekterer over hvad de bedste tilbagemeldinger og anbefalinger til videre arbejde vil være. Det er svært at nå, og det er i sig selv svært fordi det fordrer meget dybt kendskab til sproglig form og struktur og til elevernes udviklingsveje. Derfor er det så stor en succes at vi i ATEL-projektet har været i stand til at udarbejde dybe og grundige beskrivelser af elevernes typiske udviklingsveje, og ikke mindst at de analysetilgange vi har udviklet, til en vis grad kan gennemføres automatisk af algoritmer udviklet i projektet af forskere fra DTU.

Disse algoritmer kan indarbejdes i programmet – og i andre virksomheders systemer, for alle resultater er *open source* (frit tilgængelig kildekode til software, *red.*) – og derved kan lærerne få programmets bud på hvor den enkelte elev befinder sig i sin udviklingsproces. På den baggrund kan læreren desuden få anbefalinger til hvordan elever i forskellige grupper kan gives vejledning og sidenhen feedback på deres tekster. ■

Slangordbogens nye klæder

Michael Bach Ipsen

Den elektroniske slangordbog så dagens lys i 2012. Den nye version 4.0 med 25 % flere opslagsord er rig på illustrationer og har en lækker brugergrænseflade.

Ordbogen indeholder ca. 12.000 opslagsord, 5.000 udtryk og 17.000 definitioner, og selvom hovedvægten ligger på nutidig og faktisk forekommende sprogbrug, er der også gammeldags udtryk med.

Det fornægter sig ikke, at Torben Christiansen har over 20 års erfaring som ordbogsredaktør. *Slangordbogen* er overskueligt og professionelt opbygget på flere niveauer. Først og fremmest indeholder den som traditionelle kvalitetsordbøger en udførlig læsevejledning med oversigt over stillag, forkortelser mm.

Bakket op af en fyldig litteraturliste med kilder og andre værker om slang gør vejledningen også rede for, hvad slang er, og hvorfor det bruges. Desuden er der en udførlig beskrivelse af slangs historie: Om den første danske bog om emnet fra 1866 står der: »Enkelte ømtålelige ord som *fiert* og *pis* er for en sikkerheds skyld sat med græske bogstaver (φιερτ, πισε), så de kun kan læses af de lærde, og han har udeladt skældsord og "alt hvad der hører ind under det liderliges område".« Heldigvis er det ikke tilfældet her.

Først den ene vej

Enhver søgning foretages ikke alene på opslagsordet, men også i de talrige eksempler. Det er særdeles nyttigt. Ud over *Slang* kan man også slå op i *Omvendt slang* og finde nye udtryk til at pifte sit hverdags-

sprog op. Det kan forvirre, at opslagsord optræder i forskellige former med forskellige synonymer/eksempler i stedet for at lede til samme artikel, f.eks. *ubegavet* vs. *være ubegavet*. Slår man *kniv* eller *knallert* op i *Omvendt slang*, skal man dog nok finde både »ikke

den skarpeste kniv i skuffen« og »ikke den hurtigste knallert på havnen«.

Ud over *Slang* og *Omvendt slang* kan der indsnævres til næsten 100 forskellige underkategorier lige fra *anatomi* til *økonomi* samt 40 temaer.

Mangler

Det vigtigste spørgsmål er naturligvis, om bogen har nogen mangler, teknisk eller indholdsmæssigt. Man kan givetvis ikke have fået *alt* med, men da ordbogen udelukkende er elektronisk, kan man håbe på at få tilføjet manglende udtryk, hvis man indrapporterer dem via funktionen *Send feedback*. En lille anke er, at knappen *Tilbage*, formentlig pga. placeringen, er meget træg på iPhone 12.

At bogen ikke findes i trykt udgave, er efter min mening dens eneste væsentlige mangel; men selv en konservativ ordbogsbruger som jeg må indse, at det at trykke en bog med noget så omskifteligt som slang ville svare til at hugge en roman i sten. Appen findes til både Android og Apple (iPhone og iPad), og prisen er nærmest symbolsk. ■

Torben Christiansen:
Slangordbogen. Dansk slang og dagligtale, 2022.
ISBN 978-87-996097-1-0.
221 MB. 39 kr.

Første fysiske generalforsamling efter corona

Ulla Weinreich, viceleder, fhv. formand

Til trods for pandemien har vi haft flere synlige aktiviteter og flere udgivelser i det forløbne år end traditionelt, og de tre foregående års svindende underskud er derfor vendt til et lille overskud.

Erik Harbo, formand for Blicher-Selskabet
Foto: Svend Nielsen

Det annoncerede foredrag måtte desværre udgå, da Bertel Haarder fik forfald. Blicher-Selskabets formand gennem en menneskealder, Erik Harbo, trådte beredvilligt til og gav et pragtfuldt indblik i Blichers verden og alle de mange tekster, som selskabet har foranlediget udgivet, bl.a. i udenlandske oversættelser. Karismatiske Harbo, der er pensioneret operasanger, fremførte afslutningsvis Blicher-sange på dialekt.

Den delvist fondsstøttede digitalisering af alle vores gamle årbøger er nu færdiggjort. Med undtagelse af *Dansk i tusind år* (Allan Karker, 1993) kan alle årbøger fra 1980 til 2017 downloades på vores hjemmeside. Nogle fylder så meget i fuld opløsning, at man kan vælge en komprimeret version eller få tilsendt den ukomprimerede. For ikke-medlemmer beregnes et ekspeditionsgebyr på 25 kr.

Valg

Ulla Weinreich og Michael Bach Ipsen er valgt for perioden 2021–2023. De øvrige bestyrelsesmedlemmer var på valg. Shēkufe Tadayoni Heiberg genopstillede ikke. Christian Munk, Svend Nielsen, Ingrid Carlsen og Torben Arboe blev alle genvalgt. Desuden fik vi valgt to nye kandidater:

Anne-Marie Ravn Melvang, cand.mag. i nordisk

sprog og litteratur med sidefag i tysk samt BA i erhvervssprog (engelsk og tysk). Studier i litteraturhistorie og oversættelsesteori ved Aarhus og Københavns universiteter.

Mange års erfaring som gymnasielærer, nu freelancer inden for oversættelse, undervisning og kulturformidling.

Mette Garfield, cand. mag. i litteraturvidenskab og kulturjournalistik fra Københavns Universitet og Sorbonne, Paris IV. Ernærer sig bl.a. som redaktør, forfatter, anmelder og underviser.

Desuden blev der valgt to nye suppleanter for ét år: Tijana Vujadinović, journalist fra journalisthøjskolen i Beograd (2010), BA i skandinavisk fra Københavns og Beograds universiteter (2015) og MA i kultur, kommunikation og globalisering fra Aalborg Universitet (2020). Hun har bl.a. beskæftiget sig med kulturmøder og projektledelse og var bidragsyder til årbogen *Ord og naboer i Norden* (2018).

Erik Schiørning, afsætningsøkonom (HD) fra Handelshøjskolen i København (1976), beskæftiget med ledelse indenfor salg, marketing, HR, organisationsudvikling, *Executive Coaching*, samtalen som redskab i danske industrivirksomheder. Siden 2006 selvstændig i Triplestar Consult med hovedfokus på rekruttering. Han har som senior bl.a. forfattet *Mit unge Liv*. ■

Kan en ting sige noget?

Martin Kristensen, cand.ling.merc., EU-oversætter

For noget tid siden diskuterede jeg med nogle kolleger, om sproglig animisme kan regnes for godt dansk. Fænomenet kaldes også *besjæling* og vil sige, at man tillægger døde ting menneskelige egenskaber, så de kan føle og handle, f.eks. »lovgivningen fastsætter krav« eller »rapporten redegør for problemets omfang« over for »i lovgivningen fastsættes krav« og »i rapporten redegøres der for ...«. Fronterne var trukket op mellem dem, der ikke så noget problem i animismer, og dem, der mente, at det ikke var god sprogbrug. En affejning af animisme i dansk viser sig imidlertid at være for vidtgående, da fænomenet er udbredt – og for den sproghistorisk interesserede ikke uden interesse.

De færreste vil studse over eksempelvis »stormen væltede den gamle eg« eller »diagrammet viser, hvordan situationen har udviklet sig«. I det første eksempel er et ikkehumant subjekt (*stormen*) årsag til den handling, verbet beskriver (*væltede*). Det andet eksempel er, hvad sprogforsker og professor Erik Hansen (1931–2017) i sin artikel *Animismen – et falsk sprogrigtighedsproblem* (1996) kalder en *kanalkonstruktion*, hvor noget meddeles (*viser*), uden at den handlende person (den, der har lavet diagrammet) udtrykkes eksplicit, og mediet (*diagrammet*) rykkes frem i sætningen og tillægges større betydning. Begge er almindelige konstruktioner. At animismen er gammel og veletableret i dansk, fremhæves da også i førnævnte artikel med et eksempel så tidligt som *Jyske Lov* fra 1241: »[...] så at alle kan vide og forstå, hvad loven siger.«

Som oversættere er mine kolleger og jeg meget sprogbevidste og holder i vores arbejde hele tiden dansk op mod andre sprog, hvori animisme er mere

udbredt, f.eks. engelsk, og måske fokus på dette sprogs indflydelse på dansk spiller ind. En direkte oversættelse af følgende eksempler, som er aldeles gangbare på originalsproget, vil da heller ikke fungere: »The past decade has witnessed a sharp increase« [*det seneste årti har været vidne til ...] og »£40,000 will buy a roof over your head« [*£40.000 vil kunne

købe dig ...]. Her må vi ty til mere typiske løsninger i dansk såsom passiv, sætninger med *man* eller andre, »fladere« konstruktioner.

Sprogligt og historisk er der altså ikke belæg for at forkaste animisme i dansk. Rækken af verber, der kan indgå i sådanne konstruktioner – dvs. hvad, vi mener, en ting kan – kan diskuteres, og nogle konstruktioner vil fremstå dristigere end andre, men det må være det enkelte tilfælde, man må forholde sig til, og ikke fænomenet som helhed, da man i så fald også ville skulle forkaste eksemplerne i andet afsnit, som ikke kan betragtes som ukorrekt dansk. Man må altså i det givne tilfælde ud fra forhold som teksttype, tradition, formalitet osv. mobilisere sin sprogsans og formulere et levende dansk. Sproget bliver bestemt ikke kedeligere heraf: »*Krask!* sagde Æggeskallen, der gik et Vognmandslæs over den« (H. C. Andersen: *Stoppenaalen*). ■

Eksemplerne er fra E. Hansen: *Animismen – et falsk sprogrigtighedsproblem* (1996) i E. Hansen: *Glæden ved grammatik: Udvalgte artikler og afhandlinger* (2001), Hans Reitzels Forlag.

Jyske Lov er gengivet fra Aarhus Universitet: Danmarkshistorien.dk: *Jyske Løvs forteale, marts 1241* (danmarkshistorien.dk/vis/materiale/jyske-lovs-fortale-1241).

Sønderjysk sang og musik

Uden corona-restriktioner kunne Æ Synnejysk Forening traditionen tro atter holde generalforsamling den anden onsdag i marts på Agerskov Kro med sol-æg og gule ærter.

Aftenens underholdning var en duo bestående af Michael Vogensen og Morten P., bedre kendt som »æ knajte«, der sang andres og egne sange på sønderjysk; ikke mindst *Hvem sku' ha' troij?* fra Rikke Thomsens debutalbum *Omve'n Hjemve*.

Rikke Thomsen fik Modersmål-Prisen 2019 netop for sine sønderjyske sange og er igen pladeaktuel med *Opland*. Hun har samme sprøde vokal som på debutalbummet og endnu større genrevariation, fra den velkendte poppede hjemstavnsmantik til rock-covers, filosofiske betragtninger og nummeret *Ballade*, som ikke er en ballade.

Svensk dialektformidler hædres

Søndag den 15. maj kunne Språkförsvaret afholde sin første generalforsamling efter corona og dermed overrække hædersprisen 2020 (!) til Fredrik Lindström, som i SVT-serierne *Värsta språket* og *Svenska dialektmysterier* med stor indlevelse har formået at formidle dialektforskning for lægfolk.

Dialekterne i Sverige har længe haft lav status, men bl.a. takket være Lindströms fortællinger om dialekternes særkender og den kultur, de afspejler, er der kommet mere fokus på dialekternes mangfoldighed som modvægt til det ellers tiltagende forfladigede standardsvensk iblandet engelsk.

I november 2019 udgav Lindström bogen *100 svenska dialekter* med lydeksempler, som giver alle uanset læsefærdighed mulighed for at udforske dialekternes rigdom.

Nekrolog

Anne Knudsen, chefredaktør og adm. direktør på Weekendavisen 1998–2016, modtager af Modersmål-Prisen 2008, døde den 1. april efter kort tids sygdom, 73 år gammel. Anne Knudsen var dr.phil. i antropologi og internationalt anerkendt forsker, men valgte efter en række forskerstillinger ved Københavns Universitet 1982–94 at formidle sit fag i pressen. Fra Politiken og DR2 Deadline kom hun til Weekendavisen.

Hun skrev om alt i et meget inspirerende, præcist sprog og med et formidabelt overblik over de store kulturelle og historiske sammenhænge, som emnerne altid blev sat ind i. Hun har rejst væsentlig offentlig debat og havde som redaktør et højt ambitionsniveau. Den akademiske og sproglige kvalitet skulle være i top, ligesom hun indførte navngivne korrekturlæsere på artiklerne. Også som menneske viste hun overskud og nærvær og blev en rollemodel for sine medarbejdere. Ære være hendes minde. ■

Vind et krus med dialekten, som tales i ...

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Hele den løste krydsogtværns skal være os i hænde senest den 15. august 2022 på ic@modersmaalselskabet.dk eller Ingrid Carlsen, Skovvænget 20, 2.th., 6100 Haderslev.

	2/2022	MEDIE	HED	PAR-KERING	ØJEN-ÅBNER	FØR-MIDDAG
	PÅ BJERGET		6			
	FR. GULD			LIBANON		
	KLASSE			1000		
	GUD					
 PUTIN	2					
SVÆK				ØJNE		
				SNAPS		
HALV-TONE	GRÆSK Ø				VOLT	
	MELON					
SPROG-STAMME			4		NETTO	
LIGATUR					SYRE	
		FJOK				
> MAND						
EPOKE				FR. VEN		
TRÆ			JAG			
TAL	1	UNG PIGE	BRÆND KILO			7
GRUBE						
MORS						
	ILT	KØST-SKOLE		5		
> IRSK BY		NOGEN				
DRIK						A
GRA-NATER						U
GAS		3				Y K L A G U
SIBILANT						O K S E R A G U
						R I L P A G T S
						D E F E S T
						B L O D P F O P
						L L U R M R
						I N D E M I
			NUMMER			U N D E R P E L S
						D A N A B L U J E
						H B C D E %
						E G O E T
						D E R E
BIL						G E N N E R E
TÆPPER						N I E L S

Afsender: Modersmål-Selskabet % Ulla Weinreich, Karsangervej 12, 1. tv., 2400 København NV